

Hovsep Hayreni: Kafkasya'nın Dersim'i Dağlık Karabağ ve yüzyıllık Ermeni-Azeri uyuşmazlığı - 2

Posted on 05/08/2020

1917 EKİM DEVRİMİ'NDEN SONRA BÖLGEDEKİ GELİŞMELER VE DAĞLIK KARABAĞ SORUNUNUN DOĞUŞU

Bugün bağımsız devletlere sahip olan bütün Kafkas ulusları 1917 Ekim devriminden önce Rusya'nın hükümlanlık sınırları içinde yaşıyor ve ulusal-bölgesel alanlar görece belirsiz kalıyordu. Önceki yüzyıllar zarfında savaşlar ve göçlerle önemli nüfus hareketleri olmuş, büyük kentlerin ve kırsal yörelerin demografik dengeleri sürekli değişim göstermişti. Daha önceleri İran'a bağılı olan ve XIX yüzyıl başlarında Rus hakimiyeti altına giren Doğu Ermenistan bölgeleri içinde Ermeni hüviyetini en belirgin şekilde sürdüren bölgelerden biri Dağlık Karabağ'dı. Başka bölgelerden Ermeniler çok daha fazla göç etmiş ve Yerevan dahil bazılarında Müslüman topluluklar bir süre çoğunluk teşkil etmişlerdi.

Ancak bölgelerin bir de tarihsel-kültürel karakterleri vardı. Binlerce yıllık yerleşik uygarlığa sahip olan Ermeniler ile Gürcülerin ulusal uyanış ve hak talepleri de Azeri-Türklere göre ileriydi. 1917 Şubat devrimiyle kurulan geçici hükümet Ermeni ulusal taleplerini asgari ölçüde kabul etmiş ve yapılacak reformlar kapsamında Yerevan (Erivan) ile birlikte Şarur-Nakhiçevan (Nahçıvan), Artsakh (Karabağ), Gandzak (Gence), Akhalkalak (Ahılkelek) da Ermeni bölgeleri olarak tanınmıştı. Yine de bu dönem henüz Kafkas ulusları arasında çatışmaya yol açan bir bölge sorunu yoktu. Çarlık yönetiminin kendi egemenliğini sürdürmek için halkları birbirine karşı kışkırttığı durumlar ve küçük çaplı etnik çatışmalar

görülmele beraber farklı ulusal toplulukların içiçe yaşamı iyi kötü sürüyor, büyük düşmanlık ve nefret kabarmaları görülmüyordu.

Ekim devriminden sonra Transkafkasya bölgeleri bir süre (Baku istisna olmak üzere) Bolşevik yönetimi dışında kaldı. 1917 Kasım'ında Menşevik Gürcülerin, Musavatçı Azerilerin, Taşnaklı Ermenilerin ve Eser ismiyle anılan eski sosyalist devrimcilerin katılımıyla Seym adında bir meclis ve koalisyon hükümeti kuruldu. Fakat bu güvensiz birliktelik uzun sürmedi. Güvensizliğin baş nedeni batıdan gelişen Türk işgaline karşı alınacak vaziyet konusundaki anlaşmazlıktı. Gürcüler ve Ermeniler kendi topraklarını Osmanlı'ya verecek olan Brest-Litovsk Antlaşmasını tanımayıp Türk yönetimiyle özel bir anlaşma istiyorlardı. Trabzon'da müzakere için Osmanlı hükümetinin dayattığı şartı kabul eden Seym hükümeti Rusya'dan bağımsızlığını ilan etti ve Transkafkasya Demokratik Federasyonu adını aldı.

Ancak daha ilk günlerden başlayarak Azeriler ile diğerleri arasında keskin çelişkiler başgösterdi. Ermeniler ve Gürcüler Osmanlı devletiyle bir anlaşmaya varılamazsa silahlı savunmadan yanaydı. Oysa Musavatlı Azeriler İstanbul'da gizli görüşmeler yürüterek ikinci Türk devletinin kuruluşu için İttihatçılarla dayanışmayı, Osmanlı ordusunun yardımıyla milli ordu oluşturmayı planlıyordu. Türk istilasına karşı birleşik bir savunma cephesi oluşturulamadı. Bu da federasyonun dağılmasını getirdi. 1918 mayıs sonunda Seym'in her üç üyesi peş peşe bağımsızlık ilan ettiler.

Batı bölgeleri Türk işgaline uğramış, doğusu da Türk-Azeri basıncı altında kalmış olduğundan Ermenistan bu süreçte kurulan bağımsız devletlerin en küçüğü oluyordu. Düzenli bir orduya sahip olmadığı halde, halkının kendini siper etmesi sayesinde Sardarabad direnişiyile Türk saldırısını durdurabilen Ermenistan, bu zaferiyle hiç orantılı olmayan koşullar altında Osmanlı devletiyle Batum Antlaşması'nı imzalamış, eski Yerevan eyaletinin Kars, Gümrü ve Surmalu (İğdır) bölgeleri bu antlaşmayla Türkiye'ye geçtiği gibi, Nahçıvan da Azerbaycan'a kalmış ve Türk-Azeri ittifakının devamı için bir köprü olmuştu.

10 bin kilometre kareden ibaret olan bu küçücük ve yoksul Ermenistan o zamana kadar batıdaki soykırımından kaçıp gelen 300 bin Ermeniye barındırma ve beslemede büyük güçlük çekiyor, salgın hastalık ve açlıktan insanlar kırılmaya devam ediyordu. Göçmenlerin iskan edilebileceği Artsakh, Zangezur ve Gandzak bölgeleri de güç dengelerinden dolayı fiilen Azerbaycan yönetiminde kalmıştı. Fakat buraların Ermeni halkı soykırımcı Osmanlı paşalarıyla işbirliği içindeki Musavatçı Azerilere güvenmiyor ve kendini korumaya çalışıyordu.

Seym sürecinin başlarında Bolşevikler Baku'da etkinlik kazanmış ve bir Komün (Sovyet) yönetimi kurmuşlardı. Üç ulusun Bolşevik karşıtı yöneticileriye çeşitli emperyalist devletlerle işbirliğine eğilim göstermekteydi. Baku petrollerine göz diken İngiltere onların davetiyle bölgeye müdahale edip dengeleri etkilemeye başladı. Ermeni komünist Stepan Şahumyan'ın öncülüğündeki Baku Komünü 31 Temmuz 1918'de İngiliz askeri çıkartmasıyla düştü ve tutuklanan Şahumyan ile 25 komiser yoldaşı daha sonra kurşuna dizildiler.

İTTİHATÇILARIN SOYKIRIMINI KAFKASYA'YA TAŞIMASI

İngilizler'in Baku'yu boşalttığı Eylül ayı ortalarında bu defa Azerbaycan'da bulunan Osmanlı-Türk güçleri Baku'ya girdiler. Muhtemelen o sıra İngilizler Türklerle çatışmak istemedikleri için ilerleyen Osmanlı ordusuna geçici yol verdiler. Şehre giren İttihatçı paşalar Musavatçı Azerilerle birlikte Ermeni katliamları yaptılar. Batıdaki Türk-Ermeni karşıtlığından sonra doğuda Azeri-Ermeni karşıtlığının gelişmesi bakımından bu olay ve bunu takip eden gelişmeler çok önemlidir. Onun için biraz açmak gerekir.

1918 yılı başlarında Gandzak (Gence) kırsal bölgesi Musavatçı Azeriler öncülüğünde milliyetçi-muhafazakar güçlerin üssü haline gelmişti. Mayıs ayında Azerbaycan Cumhuriyeti kurulurken Baku Bolşeviklerin yönetiminde olduğundan Musavatçılar hükümet merkezini Gence'de kurmuştu. Osmanlı-Türk cellatları da çok geçmeden burada kümelenir olmuş ve

dünya savaşının başlarında suya düşen Pan-Türkist planlarını yeniden canlandırmaya başlamışlardı. Rusların cepheden çekilmesi üzerine Osmanlı ordusunun Erzincan ve Erzurum'u geri almakla kalmayıp savaş öncesi sınırların ötesinde Kars ve Gümrü'yü zaptederek ilerleyen taarruzu Sardarabad direnişiyle durdurulmuş olmasaydı eğer, Yerevan'ı ve bütün Doğu Ermenistan'ı da işgal ederek kesintisiz Baku'ya ulaşmayı hedefliyordu. Bu plan akamete uğrayınca Enver Paşa Yerevan'ın gerisine sarkmak üzere Tebriz üzerinden Gence'ye doğru düzenli ordular sevk etmeye başladı.

Enver'in kardeşi Nuri Paşa'nın daha önceden burada oluşturmaya başladığı Kafkas İslam Ordusu ve amcası Halil Paşa komutasındaki Şark Ordular Grubu doğudan yeni bir işgal ve tasfiye planını uygulamaya koyuldular. Tarihçi Vahakn Dadrian bu süreci "Transkafkasya'ya uzanan imha hareketi" ve "Osmanlı sınırları ötesine taşınan soykırımı" olarak değerlendiriyor. 1915 Ermeni soykırımının baş düzenleyicilerinden Teşkilat-ı Mahsusa şefi Dr. Bahaeddin Şakir'in bu defa da Geçici Emniyet Müdürü sıfatıyla Baku'da boy göstermesi bu bakımdan çarpıcıdır.

Süreci farklı kaynaklardan değerlendiren Sait Çetinoğlu da Nuri ve Halil Paşa'ların ordularıyla şehre girmelerinden önce başlatılan ve bu işgalle birlikte devam eden üç günlük büyük katliamın organizatörü olarak Bahaeddin Şakir'i işaret ediyor. Ermeni mallarına el koyma teşvikiyle 15-17 Eylül 1918'de yerel kalabalıkların, başıbozuk çetelerin harekete geçirildiği bu olayda Alman kaynaklarına göre 25 bin, Ermeni kaynaklarına göre de 30 binden fazla Ermeni ve muhtelif Hristiyanlar kurban edilmiştir. Çetinoğlu, Baku işgalinin 100. yıldönümü vesilesiyle Türkiye'de kutlamalar yapılırken Tayyip Erdoğan'ın da aynı günlerde Azerbaycan'ı ziyaret ettiğine dikkat çekiyor.

1918-1920 YILLARINDA ARTSAKH'IN İRADESİ
OSMANLI-AZERI VE İNGİLİZ ABLUKASINA DİRENİŞ

Baku katliamından önce Ermeni kırsal yörelerini hedefleyen tehdit ve dayatmalara karşı özellikle Artsakh Ermenileri direniş hazırlığı görmekte, İttihatçı paşalar ise çevredeki Tatar köylerini silahlandırıp çeteler oluşturma yoluyla bölgeyi kuşatmaktaydı. Onlar Ermenistan'ı ortadan kaldırma ve Azerbaycan'la birleşme hedefinin önündeki en çetin engel olarak gördükleri bu doğal kaleyi düşürmeye yemin etmişlerdi. O sıralar Zangezur'da bulunan ve 30 bin mültecinin güvenliğini sağlamaya çalışan Ermeni komutanı Antranik'in güçleri Artsakh'ın yardımına ulaşamadığı için bölge halkının tek seçeneği kendi savunmasını almak ve öz yönetimini oluşturmaktı.

Bu amaçla 1918 Temmuzunda Dağlık Karabağ'ın kasaba ve köylerinden gelen 180 delegenin toplandığı Şuşi'de Artsakh Ermenilerinin 1. Kongresi yapıldı. Kongre kendi kaderini tayin hakkı uyarınca "Karabağ Halk Hükümeti"ni seçtiği gibi, komşu halklarla dostane demokratik ilişkiler geliştirme anlayışını ve izolasyona rağmen kendini savunma kararlılığını deklare ediyordu. Bölgeyi ablukaya alan ve ulaşım yollarını kesen Osmanlı güçlerinin Ağdam'daki komutanı Cemil Cahit, Artsakh'ın Ermeni temsilcilerine silahları bırakıp Azeri yönetimini tanıma ultimatoları veriyor, Eylül ayındaki 2. Kongre'den sonra belli anlaşmalar sağlamak için kendisiyle görüşmeye gelen delegelere ise "Karabağ'ı Azerbaycan'a teslim etmediniz, öyleyse sonucuna katlanırsınız" diyerek o sıralar duyulan Baku katliamını hatırlatıyor ve gözdağı veriyordu.

Burada sözü edilen Cemil Cahit Bey'in daha sonra Kemalist hareket içinde yer alıp Sakallı Nurettin ve Topal Osman gibi isimlerle birlikte Pontos Rumlarının soykırımında boy gösterdiğini de belirtmekte yarar var. Soykırım sisteminin bir bölgeden ötekine, bir zamandan başkasına tecrübe aktaran seri katillerle işlediğini gösteren örnekler her yerde karşımıza çıkıyor.

Gandzak tarafındaki Ermeniler sayıca daha az olduklarından Artsakh'ın direnmesi sonucu kendilerinin de kıyıma uğrayacağı endişesine düşerek onlara itidal tavsiye ediyorlardı. Nuri Paşa bu çelişkiyi kullanarak Artsakh'ı teslim almayı denedi. Fakat bölgenin dağlık bölümü,

tıpkı Osmanlı'nın boyun eğdiremediği Dersim, Sasun ve Zeytun gibi, tarihten gelen dikbaşı duruşuyla Azerbaycan yönetimine itaati reddedecekti. 1920 yılı mayısına kadar toplam 9 kongre gerçekleştiren Artsakh Ermenileri bağımsızlıklarını koruma ve Ermenistan'la birleşme mücadelesi verdiler.

22 Eylül 1918'de Cemil Cahit'in ve İsmail Han Ziathanov'un yönettiği Türk-Musavat birlikleri Dağlık Karabağ'a girip Askeran bölgesindeki onlarca köyü yıkım ve talana uğrattılar. 24 Eylül'de Şuşi'yi ele geçirip orada bulunan Karabağ hükümetini cebren dağıttılar. 60 aydın ve politik yöneticiyi tutuklayıp hapse attılar. Şuşi'den sonra bağımsız bölgenin kırsal yörelere yönelen işgal güçleri Cıvanşir'de çetin direnişle karşılaştı, topçu desteğiyle bölgeye girip oradan Martakert'e saldırdılar. Üç defa yinelenen saldırı bütün halkın kahramanca direnişiyle karşılandı. Çekilmek zorunda kalan işgalciler Cırabert yöresine geçemediler. Varanda yöresinde direniş gösteren köyler de onlara geçit vermedi. Burada Aslanik isimli genç savaşçının komuta ettiği köylüler yüzlerce askeri kırıp dağıttı.

1918 yılı sonunda dünya savaşı sona ermiş, yenik düşen Osmanlı devleti Mondros Mütarekesi gereğince Kafkasya'daki askerini çekmek zorunda kalmış ve Türklerin yerini bölgede İngilizler almıştı. Antant güçleri Baku'ya geldiler. İngiliz generali Thomson Genel Vali olarak yönetimi ele aldı. Musavatlar onunla anlaşıp Sovyetlere karşı ittifak sözü verdiler. Bu aynı zamanda Dağlık Karabağ'a karşı baskı-zulüm siyasetinde ortaklık getirdi. Thomson da bu bağımsız bölgenin Azerbaycan'a itaat etmesini ve silah bırakmasını istedi. Askeri destek için Karabağ'a geçmeyi deneyen Antranik'i engelledi. Dağlık Karabağ Ermenilerinin ulusal hakları konusunda Paris Konferansı'nın alacağı kararları beklemek gerektiğini söyleyerek oyalama yoluna gitti. Bu arada Azerbaycan hükümeti tarafından Dr. Sultanov'un Zangezür ve Karabağ'a vali atandığını, onun yetki ve tasarruflarının İngiliz himayesi altında olduğunu bildirdi.

Fakat Dağlık Karabağ Ermenileri bu ultimatoma da boyun eğmediler. 19 Şubat 1919'da toplanan 4. Kongre'nin kararlarını Azerbaycan hükümetine, Antant'ın temsilcisi Thomson'a,

Ermenistan hükümetine ve Paris Barış Konferansı'na yazılı olarak gönderdiler. Sultanov'un vali atanmasını ve Azerbaycan'a itaat istemini protesto ettiler. Kongre ayrıca Barış Konferansı'nın kararına kadar bölgenin yönetim merkezi olarak Şuşi'de nüfus oranına göre 7 Ermeni ve 3 Müslümandan oluşan bir meclis kurmayı kararlaştırdı. Orada bulunan İngiliz askerinin ise denetleyici olabileceğini belirtti.

İngilizler de bunu reddedip kendi şartlarını yinelediler. Bölge halkı 24 Nisan'daki 5. Kongresi'nde bağımsızlığını yine kararlılıkla savundu. 1919 ilkbaharı ve yazında Azerbaycan hükümeti İngilizlerin müsadeseyle her türlü kuvvet kullanma yoluna gitti. Direniş gücünü kırmak için öncelikle tekrar askeri abluka eşliğinde ekonomik boykot uyguladılar. Dağlık Karabağ köylüsünü sıkı izolasyon ve açlıkla teslim almayı denediler. 3-4 Haziran günleri tekrar Şuşi'ye asker soktular. Peşinden düzensiz çeteler Ermeni çarşılarını talan etmeye ve mahalleleri ateş altına alıp terör yoluyla boyun eğdirmeye çalıştılar.

Halk temsilcileri ve din adamları İngiliz misyonunun müdahalesini istedi. Onlar Sultanov'un şartlarını ileri sürüp, eğer ki belirtilen lider şahıslar şehirden uzaklaşırsa ateşin hemen kesileceğini, boykot ve ablukanın kalkacağını söylediler. Ermeni liderler İşkhanyan, Avetisyan ve Tumyan halkı tehlikeye atmamak için şehri terkettiler. Fakat onlar daha köprüyü geçmeden saldırılar daha şiddetli şekilde yeniden başladı. Şehre yakın Ğaybalışen köyünde büyük yıkım ve katliam yaptılar. Yakın çevredeki 5 köy daha kırıma uğratıldı. Yüzlerce kurban verildi. Ancak tetikte olan iç yöreler silahlı savunma vaziyeti alıp bu defa da geçit vermediler. Direniş karşısında kayıplar veren Türkler sanki mağdur olan kendileriymiş gibi dünyayı aldatmaya çalıştılar. Bu olaylar üzerine Tiflis'te ve Yerevan'da onbinlerce kişilik mitingler yapıldı ve Sultanov ve hamisi İngilizler protesto edildi.

SOLUKLANMAK İÇİN GEÇİCİ BİR GERİ ADIM

Şuşi, Hankendi ve yakın çevresi dışında denetim sağlayamayan Süleymanov iç bölgeleri ele

geçirmek için daha sıkı kuşatmaya yöneldi. Başka çevrelerden izole edilen Karabağ'ın hiç değilse Zangezur'la dağ yollarından irtibatı vardı. Bu yollar da Selim Bey'in yönetiminde Kürt ve Türk çetelerle tutuldu. Ardından Şuşi'ye daha büyük asker yığıldı. İtaat dayatması tekrar edildi. Haziran sonunda toplanan 6. Kongre bir ara çözüm bulmak için Azeri ve İngiliz temsilcilerin de katılımını istemişti. Onlar katılmayınca öncekine benzer bir irade beyan edildi. Fakat geline nokta direnişin başarı şansı görülüyordu. Civanşir ile Varanda kazaları halen direnmekten yana olsa da çoğunluk bir ara çözüm bulmaktan yanaydı artık. Bu hem ablukadan çıkıp nefes almak, hem de daha büyük kırımlardan halkı sakınmak için gerekli görülüyordu.

13 Ağustos'ta Şoş köyünde 135 delegeyle toplanan Artsakh Ermenilerinin 7. Kongresi, barış konferansının sonucuna kadar geçici bir çözüm olarak ve belirli kayıtlarla birlikte Azerbaycan yönetimini tanımayı kabul etti. Bunun üzerine hükümetle imzalanan anlaşma idari ve kültürel özerklik yanında güvenlikle ilgili bazı teminatlar içeriyordu. Fakat Azerbaycan yönetimi bununla yetinmeyip daha ezici şartlar dayatmaya başladı. Anlaşmanın barış konferansına bağlı olmayıp kalıcı hale getirilmesini istedi. 19 Şubat 1920'de Sultanov Ermeni ulusal meclisine yazdığı yeni bir ultimatomla kayıtsız şartsız itaat ve bölge içlerine asker sokulmasına müsaade istedi. Önde gelen amacı Ermeni köylerini silahsızlandırmaktı. Ondan sonra meseleyi Türk usulü kökten halletmenin önünde ne engel olabilirdi?

Ermeni meclisi bu istemi reddetti. Anlaşmayı bozma anlamına gelen böyle bir değişikliğin kongre onayı olmadan yapılamayacağı cevabını verdi. Sultanov delegeleri baskı altına almak için kongrenin Şuşi'de yapılmasını dayattı. Aynı zamanda askeri yığınak ve operasyon hazırlıkları görüyordu. Ve bu defa yalnız Karabağ'ı değil, Antranik'in uzaklaşmış olduğu Zangezur bölgesini de hedefliyordu. Bu geniş planı gerçekleştirmek için Enver'in kardeşi Nuri Paşa ve General Nevruzov Şuşi'ye gelmişlerdi. 28 Şubat'ta toplanan Artsakh Ermenileri 8. Kongresi bu girişimleri şiddetle kınayıp Ağustos anlaşmasına riayet etmelerini, saldırganlığa son vermelerini, aksi halde bölge halkının da kendini savunmak için silaha başvuracağını belirtti. Ayrıca yeniden Ermenistan'la birleşme arzusunu deklare etti.

ŞUŞİ'NİN TRAJEDİSİ VE YENİDEN YÜKSELEN KARARLILIK

Bundan sonrası Artsakh'ın iki yıllık direnişindeki en acıklı dönem oldu. 22 Mart 1920 günü Türk-Musavat kuvvetleri ve onlara yedeklenen Hamidiye tarzı Kürt süvari birlikleri dört koldan saldırıya başladılar. Gence'den Zangezur'a kadar çok geniş bir temizlik hareketına giriştiler. Dağlık Karabağ'ın girilmez yerlerine yüklendiler. Civanşir Ermenileri kahramanca direndiler ve Cırabert ele geçirilemez oldu. Ama onbinlerce asker ve dağ toplarıyla bölgeyi ortadan yarıp Askeran kasabasını ve bir çok köyü yıkıma uğrattılar. Nisan ayı başlarına kadar süren çarpışmalarda Ermeni savaşçılar da onlara ağır kayıplar verdirdi. En büyük trajediyi ise Şuşi halkı yaşadı. Süleymanov'un önceden örgütlemiş olduğu Müslüman mahallesinin sakinleri askeri hareketle beraber 23 Mart günü Ermeni mahallelerini ateşe verdiler. Amansız bir kıırım ve talan buna eşlik etti. Kadın-erkek, yaşlı-çocuk yaklaşık 10 bin Ermeni kurban edildi. Bu konuda 7 binden 12 bine değişik tahminler yapılıyor. Daha sonra ortaya çıkan asker mektuplarında nasıl kelleler kesip pazarda teşhir ettikleri anlatılıyor. Şuşi'nin 35 bine yakın Ermeni nüfusundan geriye kalan da çaresiz şehri terk ediyor. Olaydan 6 yıl sonra Şuşi'yi ziyaret eden bir yazar Ermeni mahallelerinin halen boydan boya harabe olarak kaldığını, evlerin ahşap kısımlarının yok olup yalnızca simsiyah taştan iskeletlerinin görüldüğünü, ayrıca Artsakh'ın 212 köyünden 59'unun yerle bir edilmiş olduğunu anlatıyor.

Fakat bu büyük saldırının Musavatlara zafer getirmediğini de belirtmek gerekir. Tersine dağlık köylerin çoğunluğu silah elde bölgeyi savunmaya devam ettiler ve Nisan ayında karşı saldırıya geçip aradaki düşman güçlerini atarak Zangezur'la birleşmeyi ve ablukadan çıkmayı başardılar. 23 Nisan 1920'de toplanan Artsakh Ermenileri 9. Kongresi geçici anlaşmanın ihlal edilmiş olduğunu ve Azerbaycan ordusunun masum halka saldırıp insanlık suçu işlediğini belirterek "Dağlık Karabağ'ın ayrılmaz parçası olduğu Ermenistan'la birleşmesi" yönünde kararını ilan etti. Bu karar kısa süre önceki geri adımdan sonra, görülen kötü niyete karşılık atılan onurlu ve ileri bir adım oluyordu.

Ana hatlarıyla böyle olan iki yıllık mücadelenin nereye varacağını yeni siyasi koşullar

belirleyecekti. Fakat Dağlık Karabağ Ermeni halkının bu süre boyunca ortaya koyduğu irade her türlü tartışmanın üzerindeydi. Büyük devlet çıkarlarına kurban edilmediği takdirde bu iradenin tanınması ve Dağlık Karabağ'ın komşu Zangezur'la beraber Ermenistan'a dahil olması gerekirdi. Ama öyle olmadı.

Savaşta galip çıkan emperyalist devletler ile dünyanın ilk sosyalist devleti arasında stratejik bir mücadele yaşanırken, savaşta yenik çıkmış Osmanlı bakiyesi topraklar ve ortada kalmış Güney Kafkasya ülkeleri bu iki kutup arasında çekişme alanlarıydı. Federasyon denemesiyle başlayıp bağımsız devletlere dönüşerek devam eden Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan yönetimleri 1920 Nisan'ında Kafkasya'ya giren Kızıl Ordu güçleri tarafından kısa sürede düşürüldüler. Her birinde yerel bolşeviklerin örgütlü güçleri de vardı ama, kabul etmek gerekir ki birbiri ardına bu ülkelerde iktidarın el değiştirmesi Kızıl Ordu'nun girişi sayesinde oldu. Bu değişim Karabağ meselesinde yeni bir evrenin başlangıcıydı.

Kapitalist-emperyalist çıkar dünyası karşısında ezilen insanlığın umudu olan sosyalist sistemin böylesi sorunlarda daha ilkeli davranması beklenirdi. Ne yazık ki o da proletarya adına ön planda kendi devlet çıkarlarını gözettiği için adil olmaktan ziyade pragmatik davranmayı tercih edecek ve aynı dönem kendine dost kılmak istediği Kemalist Türkiye'nin taleplerine prim verme sonucu haksız bir kararla Dağlık Karabağ sorununu geleceğe taşıyacaktı. Bunun nasıl olduğunu sonraki bölümde görmek üzere...

Kaynakça:

Hrant Abrahamyan, Artsakhyan Goyamart (Artsakh'ın Varoluş Savaşı), Yerevan-1991;

Aramayis, Ğarabaği Tagnapı (Karabağ Krizi), Yerevan-1993;

<http://www.nkr.am/hy/azerbaijan-karabakh-conflict-history;>

Bagrat Ulubabyan, Artsakhyan Goyabaykarı (Artsakh'ın Varolma Mücadelesi), 1. Cilt, Yerevan, 1994;

Vahakn N. Dadrian, Ermeni Soykırımı Tarihi/ Balkanlardan Anadolu ve Kafkasya'ya Etnik Çatışma, Belge Yayınları, 2008, s. 608-615;

<https://tarihvetoplumlar.com/sait-cetinoglu-yazi-turana-aralanan-kapi-bakunun-fethi-16-eylul-1918/>

Kaynak: artigercek.com

Yazının diğer bölümleri:

[*Hovsep Hayreni: Kafkasya'nın Dersim'i Dağlık Karabağ ve yüzyıllık Ermeni-Azeri uyuşmazlığı - 1*](#)

[*Hovsep Hayreni: Kafkasya'nın Dersim'i Dağlık Karabağ ve yüz yıllık Ermeni-Azeri uyuşmazlığı - 3*](#)

[*Hovsep Hayreni: Kafkasya'nın Dersim'i Dağlık Karabağ ve yüz yıllık Ermeni-Azeri uyuşmazlığı - 4*](#)

[*Hovsep Hayreni: Kafkasya'nın Dersim'i Dağlık Karabağ ve yüzyıllık Ermeni-Azeri uyuşmazlığı - 5*](#)

[*Hovsep Hayreni: Kafkasya'nın Dersim'i Dağlık Karabağ ve yüzyıllık*](#)

Ermeni-Azeri uyuşmazlığı - 5